

Plasschaert Quality in Research BV
Weteringschans 124
1017 XT Amsterdam
Tel: 00 31 (0)20 - 627 34 00
E-mail: info@pqr-research.nl
Internet: <http://www.pqr-research.nl>

**DE EUROPESE GRONDWET
VERVOLGONDERZOEK**
- management summary -

Projectnummer: P3588

Kenmerk: CK/MA/BuZa/70234

Uitgevoerd door P Q R BV, in opdracht van:

RVD/Publiek en Communicatie, ten behoeve van het Ministerie van Buitenlandse Zaken

© Auteursrecht voorbehouden:

- niets uit dit rapport mag worden verveelvuldigd en/of openbaargemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van genoemd ministerie

PQR
Plasschaert Quality in Research BV
Weteringschans 124
1017 XT Amsterdam

Tel. 00 31 (0)20 - 627 34 00
Fax 00 31 (0)20 - 627 35 37
E-mail info@pqr-research.nl
Internet <http://www.pqr-research.nl>

Amsterdam, mei 2005
Projectnummer: PQR f1341

P Q R BV is lid van de MarktOnderzoekAssociatie (MOA) en de European Society for Opinion and Marketing Research (ESOMAR). Op alle onderzoeksprojecten is de ICC/ESOMAR-code van toepassing (International Code of Marketing and Social Research Practice). P Q R BV is ISO-9001-2000 gecertificeerd.

INHOUD	PAGINA	
1	INLEIDING	
1.1	Achtergrond van het onderzoek en onderzoeksdoelstellingen	5
1.2	Onderzoeksmethode en steekproef	5
1.3	Algemeen	6
2	RESULTATEN	
2.1	Algemeen	9
2.2	Context: de ontwikkelingen in Nederland en Europa	9
	2.2.1 Nederland	9
	2.2.2 Europa	10
2.3	Het referendum op 1 juni	11
	2.3.1 De campagne	11
	2.3.2 Verwachtingen	12
	2.3.3 Voorstanders die toch tegen gaan stemmen	13
2.4	Imago van de voorstanders en de tegenstanders	14
	2.4.1 De voorstanders versus de tegenstanders	14
2.5	De effecten van de grondwet	14
2.6	Boodschappen	17
	2.6.1 Boodschap 1	17
	2.6.2 Boodschap 2	18
	2.6.3 Boodschap 3	19
	2.6.4 Boodschap 4	19
	2.6.5 Boodschap 5	20
	2.6.6 Boodschap 6	21
	2.6.7 Boodschap 7	22
	2.6.8 Boodschap 8	23
	2.6.9 Boodschap 9	23
	2.6.10 Wat is er bij gebleven van alle boodschappen	24
2.7	Frames; waar gaat het referendum uiteindelijk over?	25
2.8	Folder	27
2.9	Fragment uit Barend & Van Dorp	28
2.10	Geruststellingen	29
	2.10.1 Geruststellingen van de voorstanders	30
	2.10.2 Geruststellingen van de tegenstanders	30
2.11	Ansichtkaarten	30
	2.11.1 Boodschappen aan de voorstanders van de Europese grondwet	31
	2.11.2 Boodschappen aan de tegenstanders van de Europese grondwet	31
	2.11.3 Boodschappen aan de minister-president	32
3	CONCLUSIES	34
	BIJLAGEN	
	Checklist	37
	Respondentenoverzicht	40
	Stimulus	43

HOOFDSTUK 1
INLEIDING

1.1 Achtergrond van het onderzoek en onderzoeksdoelstellingen

Op 1 juni 2005 zal er een referendum onder de Nederlandse burgers plaatsvinden over de Europese grondwet. In dit kader is er behoefte aan aanvullende informatie over de motivatie onder burgers om voor, tegen of niet te gaan stemmen en de argumenten die een rol (kunnen) spelen bij de meningsvorming over de Europese grondwet.

Op 12, 13 en 14 april 2005 heeft PQR al onderzoek verricht in dit kader. Dit onderzoek kan gezien worden als een vervolg op het onderzoek van april.

Dit onderzoek heeft tot doel inzicht te krijgen in:

- de belangrijkste beweegredenen die op dit moment een rol spelen bij de opinievorming over de Europese grondwet
 - welke beweegredenen liggen ten grondslag aan het voor, tegen of niet stemmen
 - welke andere factoren, naast de Europese grondwet, spelen hierbij een rol
- wat mensen motiveert om wel dan wel niet naar de stembus te gaan op 1 juni 2005
- de boodschappen/argumenten die de mensen over de streep kunnen trekken wat betreft de Europese grondwet.

RVD/Publiek en Communicatie is de opdrachtgever en zij heeft PQR gevraagd dit onderzoek uit te voeren, ten behoeve van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

1.2 Onderzoeksmethode en steekproef

Gekozen is voor kwalitatief onderzoek middels 6 groepsdiscussies van 120 minuten met 7-8 burgers per groep. De indeling van de onderzoeksgroepen is gebaseerd op de stemkeuze van de respondenten bij het referendum over de Europese grondwet. De onderzoeksopzet ziet er dan ook als volgt uit:

- 1 groepsdiscussie met sterke voorstanders; gaan zeker voor stemmen
- 1 groepsdiscussie met sterke tegenstanders; gaan zeker tegen stemmen
- 1 groepsdiscussie met potentiële voorstanders; gaan misschien voor stemmen, maar twijfelen nog

- 1 groepsdiscussie met potentiële tegenstanders; gaan misschien tegen stemmen, maar twijfelen nog
- 1 groepsdiscussie met niet-geïnteresseerden en niet-stemmers
- 1 groepsdiscussie met een mix van 'smaken'.

Daarnaast golden de volgende selectiecriteria:

- alle respondenten hebben de Nederlandse nationaliteit
- 50% mannen en 50% vrouwen per groep
- spreiding in leeftijd (18-65 jaar)
- spreiding in sociaal-economisch niveau
- spreiding in politieke voorkeur
- spreiding in beroepen.

Het onderzoek heeft plaatsgevonden op 2 en 3 mei 2005 bij PQR te Amsterdam. De groepen op 2 en 3 mei zijn gevolgd door vertegenwoordigers van de RVD/Publiek en Communicatie en het Ministerie van Buitenlandse Zaken via een gesloten video- en audiocircuit.

1.3 Algemeen

In dit rapport wordt onderscheid gemaakt op basis van de eerder genoemde selectiecriteria, echter alleen daar waar relevante verschillen optraden.

Gezien de kwalitatieve aard van het onderzoek moeten de uitkomsten worden gezien als indicatief. Waar in de rapportage is gekozen voor de stellende vorm is dit vooral om de leesbaarheid te vergroten. Daarbij moet worden bedacht dat, als gevolg van de gekozen selectiecriteria, vooral respondenten aan de tafel zaten die aangaven te zullen gaan stemmen (slechts één groep bestond uit respondenten die aangaven niet te zullen gaan stemmen). Het oordeel van burgers die mogelijk of waarschijnlijk niet zullen gaan stemmen is dus niet gevraagd in dit onderzoek.

De resultaten van dit onderzoek staan alleen ter beschikking van de RVD/Publiek en Communicatie en het Ministerie van Buitenlandse Zaken en de door hen gemachtigden.

HOOFDSTUK 2
RESULTATEN

2.1 Algemeen

Ondanks het feit dat veel respondenten de informatie die ze tot nu toe over de Europese grondwet hebben gekregen als te beperkt ervaren, is een duidelijk verschil zichtbaar met het onderzoek in april. Er wordt op dit moment duidelijk meer informatie over de Europese grondwet opgemerkt en het onderwerp lijkt al meer te leven. Iedereen weet dat het referendum komt (en men weet de datum). Tevens weet een deel van de respondenten wat de grondwet doet (bundelen van bestaande verdragen), maar de exacte invulling en 'wat betekent het voor mij' zijn nog onbekend.

2.2 Context: de ontwikkelingen in Nederland en Europa

2.2.1 Nederland

Respondenten geven te kennen dat Nederland zich op meerdere punten in een negatieve richting ontwikkelt. Hierbij worden dikwijls een groeiende intolerantie en individualisering, de dreiging van het terrorisme, de werkloosheid en een groter wordende kloof tussen arm en rijk genoemd. Daarnaast wordt meerdere malen de klacht geuit dat alles duurder is geworden sinds de komst van de euro (hierbij speelt mee dat juist het weekend voor het veldwerk de te lage waardering van de gulden in het nieuws was) en dat de kwaliteit binnen de gezondheidszorg achteruitgaat.

"Vreselijk wat je hoort over die verzorgingstehuizen, daar wil je als je ouder wordt toch niet liggen!" (Niet-stemmersgroep)

De moord op Pim Fortuyn en Theo van Gogh en de dreiging van het terrorisme boezemen meerdere respondenten angst in. Enkele respondenten (vooral uit de sterke voorstandersgroep en de niet-stemmers groep) vinden echter dat de media dikwijls een te opruiende rol heeft en veel gebeurtenissen te zwart-wit of overdreven weergeeft.

Toch bestaat ook het idee dat de economie zich in Nederland weer langzaam in positieve zin aan het ontwikkelen is. Daarbij wordt er geconstateerd dat Nederland het, vergeleken met veel andere landen, zo slecht nog niet heeft.

“Natuurlijk hebben we het hier beter dan veel mensen in Afrika. Maar toch, er zijn hier nu steeds meer mensen die afhankelijk zijn van voedselbonnen! Dat is geen goede ontwikkeling!” (Potentiële tegenstandersgroep)

2.2.2 Europa

De meeste respondenten hebben het gevoel dat er nog geen sprake is van een echte eenheid; de verschillen (cultuur, normen en waarden) zijn daarvoor te groot tussen de lidstaten.

Vooraf respondenten uit de groepen (potentiële) tegenstanders, de nee-stemmers uit de gemengde groep en de niet-stemmers uiten spontaan de angst voor het verlies van de Nederlandse identiteit. Verder vinden enkele respondenten dat Frankrijk en Duitsland te veel te zeggen hebben binnen de EU. Meerdere respondenten, vooral diegenen met een wat negatiever beeld over Europa, benadrukken dat de EU Nederland meer kost dan dat het oplevert.

“Het gaat nu zo snel, wordt nu ineens allemaal maar groter en groter. Ik vind dat eng en wie beslist dat allemaal?” (Potentiële voorstandersgroep)

Enkele tegenstanders en niet-stemmers hebben het gevoel dat de EU hen bepaalde zaken ‘door de strot duwt’; in dit kader haalt men de euro en de uitbreiding van de EU aan.

Over het algemeen ziet men Europa en samenwerking binnen de EU als een onontkoombaar en positief feit, maar is men (enigszins) angstig en teleurgesteld in het gebrek aan inzicht in de processen en aan de mogelijkheid om mee te kunnen beslissen (individueel, maar ook als klein landje).

2.3 Het referendum op 1 juni

2.3.1 De campagne

De meeste respondenten hebben het idee dat de campagne nog niet geheel van start is gegaan en zij ervaren de beschikbare informatie nog als (veel) te beperkt.

De meeste respondenten hebben de huis-aan-huis-folder over de grondwet opgemerkt, maar meerdere geven aan deze niet uitgebreid te hebben gelezen (met name omdat deze er niet uitnodigend uitzag en in te moeilijke taal is geschreven). Enkele respondenten hebben de Grondwetkrant opgemerkt, maar geven aan dat die te uitgebreid en niet uitnodigend is om te lezen. De meeste respondenten hebben meerdere malen informatie in de media opgemerkt; in kranten, op het journaal, actualiteitenprogramma's (zoals Netwerk en NOVA), radio programma's, etc.

Enkele respondenten zijn op de hoogte van het bestaan van een stemwijzer op internet. Eén respondent uit de voorstandersgroep gaf aan verbaasd te zijn over de vragen die gesteld werden, aangezien ze zelf niet had verwacht dat er zoveel verschillende zaken (zoals milieu en dierenleed) een rol spelen in de grondwet.

Verder worden door een enkele respondent een 'campagne-tram' in Den Haag, Wouter Bos die 'de straat op gaat' en Jan Marijnissen die tegen is ('zoals altijd') genoemd.

Boodschappen van de voorstanders van een Europese grondwet die zijn bijgebleven (na enig doorvragen!) zijn vooral:

- zorgt voor minder bureaucratie
- zaken kunnen sneller geregeld worden
- grotere transparantie
- maakt verder verbeteren van de economische positie mogelijk
- samenwerking ("samen een vuist maken") wat betreft terrorisme, criminaliteit (veiligheid)
- maakt afspraken/samenwerking op justitieel gebied beter mogelijk
- maakt afspraken beter mogelijk op het gebied van milieu.

Volgens de respondenten richten de argumenten/boodschappen van de tegenstanders zich voornamelijk op:

- Nederland verliest inspraak en macht
- de burgers worden onvoldoende geïnformeerd
- verlies Nederlandse identiteit
- de corruptie binnen de EU
- het wordt te groot, leidt tot chaos, ondoorzichtigheid en meer bureaucratie.

Men mist boodschapelementen over specifieke Nederlandse verworvenheden (homo huwelijk, coffeeshops, euthanasie, etc) en over de gevolgen op sociaal gebied.

2.3.2 Verwachtingen

Een meerderheid verwacht dat Nederland uiteindelijk voor zal gaan stemmen tijdens het referendum op 1 juni. Dit baseren zij op verschillende peilingen in de media. Daarnaast denken veel respondenten dat een meerderheid niet naar de stembus zal gaan (met name ook op basis van de peilingen).

“Ik hoor en zie toch meer voorstanders dan tegenstanders tot nu toe.” (Gemengde groep)

“De tegenstanders zullen minder moeite nemen om te gaan stemmen.”
(Potentiële voorstandersgroep)

De consequenties van een ‘nee’ tegen de Europese grondwet zijn volgens meerdere respondenten minimaal. In ieder geval verwacht een meerderheid van de respondenten dat de overheid niet zal luisteren naar het referendum, indien daar een ‘nee’ uitkomt.

“Ze hebben ook niet geluisterd bij het referendum over IJburg of de Noord/Zuid lijn... de meeste waren toen tegen en toch ging dat ook gewoon door.” (Sterke tegenstandersgroep)

Meerdere respondenten is niet duidelijk wat er gebeurt als Nederland tegen stemt: gaat de Europese grondwet dan niet door, of gaat het dan door zonder Nederland (zoals is gebeurd met de euro waar niet elke lidstaat aan meedoet)?

Indien de Nederlandse overheid wel naar de uitkomst van het referendum luistert en daar een 'nee' uitkomt, dan verwacht de meerderheid dat Europa weer om de tafel gaat zitten om een nieuwe Europese grondwet op te stellen; er zal net zo lang gesleuteld worden aan de grondwet, totdat alle landen voor stemmen. Dit mede omdat men verwacht dat het Franse referendum de grondwet zal afwijzen en men zich niet kan voorstellen dat Europa verder gaat zonder Frankrijk.

2.3.3 Voorstanders die toch tegen gaan stemmen

De respondenten zijn gevraagd te reageren op het volgende:

In eerder onderzoek kwamen we iets merkwaardigs tegen. Mensen vertelden ons: wij zijn voorstander van de grondwet, geen tegenstander en toch stemmen we tegen. Hoe zit het met jullie? Waarom denken jullie dat er veel van deze mensen zijn?

Na enig nadenken kunnen veel respondenten zich dit voorstellen. Volgens de tegenstanders komt dit voort uit angst voor het onbekende als gevolg van gebrek aan informatie. Veel respondenten (ook voorstanders) kunnen zich deze redenering voorstellen, aangezien ook zij eerst willen weten wat de consequenties zijn.

Enkele tegenstanders uiten dat dit referendum de mogelijkheid biedt tot een proteststem; de kans om aan te geven dat je niet tevreden bent met de hedendaagse gang van zaken binnen de politiek.

Het gebrek aan informatie zorgt er ook onder meerdere voorstanders voor dat zij nog niet echt op hun gevoel (het gevoel dat de invoering van een Europese grondwet positief is) af durven te gaan. Daarnaast kunnen veel respondenten zich de volgende verklaring voorstellen:

"Ook al is men op zich wel voor de grondwet, iemand kan ook denken: nu heb ik eindelijk een beetje invloed en kan ik m'n stem laten horen, ook over de Euro en de uitbreiding van de EU... dus stem ik 'nee'." (Sterke voorstandersgroep)

Daarnaast is er volgens één sterke voorstander wellicht ook een groep mensen die niet tegen een Europese grondwet is, maar wel tegen deze opzet van een Europese grondwet.

2.4 Imago van de voorstanders en de tegenstanders

Doordat men nog weinig heeft gezien/gehoord van de leiders van de politieke partijen is het geven van een exact beeld voor veel respondenten nog moeilijk. Het beeld van de voor- en tegenstanders wordt daardoor veelal bepaald door de persoonlijke mening over de grondwet.

2.4.1 De voorstanders versus de tegenstanders

Over het algemeen vinden veel respondenten dat de politici die voorstander zijn, gezien kunnen worden als veranderingsgezinder en ruimdenkender in vergelijking met de tegenstanders. De tegenstanders worden daarentegen gezien als kritischer richting de EU en een Europese grondwet. Afhankelijk van de eigen voorkeur, vindt men dat of de voor- of de tegenstanders beter luisteren naar de burgers, toekomstgerichter zijn en communicatiever zijn. Wat betreft de betrouwbaarheid wordt richting alle politici enige twijfel geuit (heeft te maken met een compleet wantrouwen richting de politiek).

Volgens meerdere voorstanders zijn de burgers die tegen zijn bang om ondergesneeuwd te raken door grotere lidstaten en de Nederlandse identiteit te verliezen en zijn zij onzeker over wat komen gaat. Volgens enkele tegenstanders zijn de voorstemmers te typeren als de burgers met een hoger inkomen ("die hoeven zich minder druk te maken om de toekomst").

2.5 De effecten van de grondwet

Volgens de meeste (potentiële en sterke) tegenstanders zijn er meer nadelige dan voordelige effecten te verwachten. De nadelige effecten hebben vooral betrekking op de volgende punten:

- angst voor verlies van de Nederlandse identiteit

- de angst dat de grondwet ten koste gaat van de gewone Nederlanders
- dat Nederland in mindere mate eigen beslissingen kan nemen
- dat het ten koste zal gaan van het sociale beleid in Nederland en de onderlinge solidariteit.

Daarnaast verwachten veel sterke tegenstanders ook dat de grondwet ten koste gaat van de werkgelegenheid in en de toekomst van Nederland. Enkele respondenten uiten in dit kader de angst dat de Poolse arbeiders veel werk zullen gaan 'in pikken'.

Veel tegenstanders verwachten echter wel dat de Europese grondwet op één à twee punten een positieve invloed zal hebben; de (grensoverschrijdende) criminaliteit en (in iets mindere mate) de asielproblematiek. Men verwacht dat duidelijkere richtlijnen en samenwerking op dat vlak tot betere resultaten zal leiden.

De (sterke en twijfelende) voorstanders van een Europese grondwet hebben het idee dat de Europese grondwet op veel punten beter zal zijn. Vooral op de volgende punten:

- de Nederlandse economie; Nederland is afhankelijk van andere landen en de grondwet zal de samenwerking verstevigen
- de aanpak van (grensoverschrijdende) criminaliteit en onveiligheid; vanwege het grensoverschrijdende karakter van veel criminaliteit en terrorisme komt een versterkte/verbeterde samenwerking deze aanpak ten goede
- asielproblematiek; een Europese grondwet kan duidelijkheid bieden voor zowel asielzoekers ("nu hebben veel asielzoekers na 10 jaar nog geen duidelijkheid en zekerheid.") als Europese burgers.

Daarnaast verwachten meerdere voorstanders dat de Europese grondwet ook positieve invloed zal hebben op:

- de toekomst van Nederland
- de betrokkenheid van Nederlandse burgers bij de Europese besluitvorming; "als de burgers straks gaan merken dat het Europese Parlement ook eens een vuist kan maken... dan gaan ze ook denken over wie daar dan moeten zitten."
- de positie van gewone Nederlanders.

Veel van deze verwachtingen lijken te zijn gebaseerd op een bepaalde mate van hoop en vertrouwen, aangezien men niet of in beperkte mate over de inhoudelijke kennis betreffende de grondwet beschikt.

Een meerderheid van de voorstanders verwacht dat de Europese grondwet wel eens nadelige effecten zou kunnen hebben wat betreft de Nederlandse identiteit.

Daarnaast zijn enkele sterke voorstanders van mening dat de Europese grondwet nadelige effecten kan hebben voor de werkgelegenheid en het sociale gehalte van Nederland. De twijfelende voorstanders denken hier niet zo over ("Bij een 'nee' tegen de grondwet, krijgt Nederland het alleen maar slechter") en op dit laatste punt is ook niet iedereen binnen de sterke voorstandersgroep het met elkaar eens; zo geeft één respondent ook het volgende aan:

"Open grenzen kunnen er juist voor zorgen dat Europeanen elkaars culturen leren kennen. Daar kunnen veel mensen socialer van worden." (Sterke voorstandersgroep)

Met name de twijfelende voorstanders (en een enkele sterke voorstander) verwachten tevens dat de grondwet nadelige gevolgen zal hebben voor de Nederlandse soevereiniteit.

De niet-stemmers verwachten vooral negatieve effecten. De meeste niet-stemmers zien echter wel op het gebied van grensoverschrijdende criminaliteit de voordelen in van een Europese grondwet. Daarnaast zijn enkele niet-stemmers van mening dat dit ook geldt voor de asielproblematiek en de betrokkenheid van burgers bij Europese besluitvorming.

"We hebben 't economisch nu toch best goed, kan alleen maar slechter worden." (Niet-stemmersgroep)

In tegenstelling tot meerdere tegenstanders zijn de meeste niet-stemmers van mening dat het niet beter is voor de asielproblematiek om voor te stemmen. Meerdere respondenten vinden namelijk dat het nu juist goed (=weinig instroom) verloopt in Nederland, en willen dat zo houden.

De gemengde groep is, zoals te verwachten, erg verdeeld op veel onderwerpen. Toch hebben de respondenten op een aantal punten dezelfde mening.

- de Europese grondwet komt de samenwerking op het gebied van (grensoverschrijdende) criminaliteit en de betrokkenheid van burgers bij Europese besluitvorming ten goede
- de grondwet komt de Nederlandse identiteit, de werkgelegenheid in Nederland en de Nederlandse soevereiniteit volgens de meeste respondenten niet ten goede.

2.6 Boodschappen

De respondenten is een negental boodschappen voorgelegd met de vraag in hoeverre zij deze overtuigend dan wel niet overtuigend vonden.

2.6.1 Boodschap 1

De Europese grondwet dient er vooral toe om van Europa een superstaat te maken. Het is goed dat Europese landen met elkaar samenwerken en met elkaar praten. Ze doen dat in Brussel. Maar Brussel ontwikkelt zich steeds meer tot de hoofdstad van een nieuw land dat Europa heet. Ons land is met drie procent van de stemmen in Europa machtelozer dan Friesland in Nederland. Samenwerking is goed, maar niet als dat betekent dat we Nederland feitelijk opheffen en niet langer baas in eigen huis zijn. De grondwet hevelt nog meer macht over van Nederland naar Europa. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

Voor de meeste (potentiële en sterke) tegenstanders is dit een overtuigende boodschap (zeer overtuigend voor de sterke tegenstanders: "dit slaat de spijker op z'n kop!"). Het stukje over 3% en Friesland, superstaat en baas in eigen huis zijn zijn trekt de aandacht. Dit gaat in op de angst dat Nederland te klein is om voldoende te zeggen te hebben. Enkele potentiële tegenstanders vinden de boodschap inhoudelijk niet sterk en vinden dat de tekst duidelijk tracht in te spelen op de gevoelens van burgers. Voor hen is de boodschap dan ook niet overtuigend of slechts enigszins overtuigend.

Opvallend is dat meerdere sterke voorstanders deze boodschap enigszins overtuigend vinden. Het brengt ze aan het twijfelen, vooral het stukje over de 3%; “Goh, is dit waar?”. Voor een aantal sterke voorstanders is deze boodschap echter niet overtuigend.

De twijfelende voorstanders zijn verdeeld; niet overtuigend vs. enigszins overtuigend. De zinnen over Friesland en een superstaat vindt deze groep een lachertje en maakt geen indruk. Het niet langer ‘baas in eigen huis zijn’ geeft enkele van de respondenten wel te denken. Deze boodschap is te grof en bestaat te veel uit ‘kreten’, waardoor deze niet meer dan enigszins overtuigend is voor de meeste.

De niet-stemmers evalueren de boodschap als (enigszins) overtuigend. Zij vinden dat de samenwerking inderdaad goed is, maar dat dat nu al gebeurt. De toegevoegde waarde van een Europese grondwet is hen niet duidelijk, dus waarom zou Nederland dan macht in moeten leveren?

2.6.2 Boodschap 2

De Europese grondwet brengt een groot aantal verbeteringen voor Europa. Dankzij de grondwet wordt Europa straks socialer, veiliger, slagvaardiger en democratischer. Bovendien wordt de bureaucratie verminderd. Met de grondwet zal Europa straks beter functioneren. Dat is ook in het belang van Nederland. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

De twijfelende tegenstanders ervaren deze boodschap als enigszins overtuigend tot overtuigend. De boodschap schept duidelijkheid en gaat minder overdreven in op de ‘populaire angsten’. De sterke tegenstanders daarentegen vinden de boodschap (helemaal) niet overtuigend, omdat de boodschap niet uitlegt *hoe* ze de verbeteringen voor elkaar krijgen (de feiten ontbreken; “bewijs dit eerst maar eens”).

De sterke voorstanders vinden de boodschap overtuigend (enkele enigszins overtuigend). Ze zien deze boodschap als een mooie samenvatting van de campagne, maar geven tegelijkertijd aan de boodschap te globaal te vinden en een stuk uitleg te missen. De twijfelende voorstanders zijn duidelijk minder overtuigd van deze boodschap (verdeeld tussen enigszins en niet overtuigd) omdat de boodschap te veel ‘loze kreten’ bevat en de zaken te rooskleurig voorstelt. De argumentatie van de beloofde verbeteringen ontbreekt volgens hen.

De niet-stemmers worden niet overtuigd met deze boodschap. Wederom vanwege een gebrek aan uitleg. Tevens ervaren zij Nederland al als democratisch en sociaal; "kunnen we nog democratischer worden dan?". Tevens geven enkele respondenten aan dat ze juist verwachten dat Europa nog bureaucratischer zal worden als gevolg van de uitbreiding.

2.6.3 Boodschap 3

De berichten die we horen uit de Europese Unie gaan nog steeds over corruptie, fraude en het miljoenenverslindende verhuiscircus tussen Brussel en Straatsburg. Nederland moet oppassen met het overhevelen van macht naar Brussel. De grondwet, alleen de naam al, is daarom een slecht idee. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

Zowel de potentiële als de sterke tegenstanders zijn verdeeld wat betreft boodschap 3. Zij die overtuigd zijn vanwege deze boodschap, worden vooral overtuigd vanwege de verwijzing naar de 'financiële schandalen'. Dit haakt in op hun onvrede en hun mening dat de EU veel te veel miljoenen verslindt. De redenen waarom andere respondenten juist niet overtuigd worden, zijn dat ze de boodschap te overdreven vinden of omdat ze vinden dat de grondwet juist een einde kan maken aan dergelijke praktijken.

De meeste sterke en potentiële voorstanders vinden de boodschap niet overtuigend, aangezien ze vinden dat dit los staat van een Europese grondwet ("dit gebeurt overal, ook in het bedrijfsleven."). Meerdere respondenten hebben het idee dat de tegenstanders met deze boodschap (het gebruiken van een bepaald issue dat veel stof deed opwaaien) wel aardig wat twijfelende tegenstanders zullen bereiken.

De niet-stemmers ervaren de boodschap als overtuigend, vanwege de genoemde praktijken. Wel vult een enkele niet-stemmer aan dat de boodschap er te dik boven op ligt, waardoor het enigszins overtuigend in plaats van echt overtuigend voor hen is.

Een meerderheid van de respondenten zegt de zin '*De grondwet, alleen de naam al, is daarom een slecht idee*' helemaal niks of men vindt het een rare/onzin redenering.

2.6.4 Boodschap 4

De besluitvorming in Europa staat te ver af van de burgers. De grondwet brengt daar verbetering in doordat de besluitvorming wordt verhelderd, het Europese parlement meer macht krijgt en door de

Europese wetvorming uit de achterkamertjes te halen en in het openbaar te laten plaatsvinden. Dat maakt de Europese Unie uiteraard niet perfect, daarvoor moet nog heel veel werk worden verzet, maar het is wel een stap in de goede richting. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

Een meerderheid van de potentiële en sterke tegenstanders vindt deze boodschap overtuigend. De boodschap komt eerlijk over en wordt ervaren als, inderdaad, een stap in de goede richting. Het is volgens de respondenten nog niet voldoende om voor te gaan stemmen (met name het 'uit de achterkamertjes halen' gelooft men nog niet), maar de eerlijkheid in de boodschap spreekt aan. Enkele sterke tegenstanders vinden de boodschap niet overtuigend, omdat ze het simpelweg niet geloven.

Terwijl de twijfelende voorstanders de boodschap overtuigend vinden (vooral vanwege de eerlijkheid dat het nog niet perfect is en de verheldering), vinden enkele sterke voorstanders juist niet dat de boodschap overtuigt. Deze sterke voorstanders geloven juist niet dat de besluitvorming uit de achterkamertjes gehaald zal worden.

"Begin eerst eens die folder die we in de brievenbus kregen in verhelderende taal te schrijven." (Sterke voorstandersgroep)

De meeste niet-stemmers vinden de boodschap enigszins overtuigend tot overtuigend. Ook al denken meerdere van hen nog steeds "eerst zien dan geloven", de eerlijkheid wordt wel gewaardeerd. Volgens één van de respondenten is dit de manier waarop Wouter Bos de campagne voert; inspelen op een negatief punt. Eén respondent geeft duidelijk aan de boodschap op zich wel enigszins overtuigend te vinden, maar vooral moeite te hebben met het geloven van/in de overheid:

"De politiek heeft nog nooit iets gedaan wat ze belooft. Waarom dit dan wel?" (Niet-stemmersgroep)

2.6.5 Boodschap 5

De Europese grondwet is een stap in de verkeerde richting. We hebben de afgelopen al gezien wat er gebeurd is met de invoering van de dure euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap. Dat gaat allemaal over het hoofd van gewone mensen heen die zich netjes aan de regels proberen te houden. Nu hebben we dus weer de grondwet. Die grondwet komt uit de koker van dezelfde

menen die de euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap hebben verzonnen. Het is hoog tijd om eens luid en duidelijk aan te zeggen: genoeg is genoeg. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

De sterke tegenstanders ervaren de boodschap als (zeer) overtuigend, aangezien het ingaat op eerdere ervaringen met de EU. Met name de euro is aansprekend, aangezien die de Nederlandse burgers volgens de respondenten enkel nadeel heeft opgeleverd. Ook meerdere potentiële tegenstanders ervaren de boodschap als (enigszins) overtuigend, vanwege de zelfde redenen. Maar, meerdere twijfelende tegenstanders vinden de boodschap te overdreven en niet de juiste wijze van communiceren over de grondwet. Meerdere sterke tegenstanders herkennen zich zeer in de uitspraak 'genoeg is genoeg'.

De twijfelende voorstanders vinden de boodschap niet overtuigend, aangezien het volgens hen niets met de grondwet te maken heeft en vooral 'slim' inspeelt op de angsten en gevoelens van de tegenstanders. De sterke voorstanders zijn verdeeld. Meerdere denken er net zo over als de twijfelende voorstanders, maar enkele ervaren de boodschap als overtuigend.

De niet-stemmers vinden de boodschap (enigszins) overtuigend. Dit komt voornamelijk voort uit de opmerkingen over de euro. Wel merken enkele respondenten op dat de boodschap te kinderachtig/overdreven is opgesteld.

"Deze manier van praten ondermijnt wat de boodschap is. De inhoud vind ik oké, maar de vorm niet." (Niet-stemmersgroep)

2.6.6 Boodschap 6

Er zijn heel veel meningen over de Europese grondwet. Sommige mensen zijn voor, sommigen zijn tegen. Zowel de voorstanders als de tegenstanders hebben goede argumenten. Maar uiteindelijk is het vooral een kwestie van vertrouwen. Vertrouwen dat Europa beter gaat functioneren als de grondwet in werking treedt. Er zijn genoeg aanwijzingen dat dat ook echt het geval zal zijn, denk maar aan de verbeterde samenwerking op justitieel gebied. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

De meningen over deze boodschap zijn verdeeld onder de (potentiële en sterke) tegenstanders. De eerlijkheid dat zowel de voor- als tegenstanders goede argumenten

hebben wordt door sommige tegenstanders gewaardeerd. Maar, het gedeelte over het vertrouwen roept vooral negatieve reacties op; “gebakken lucht!”. Hierdoor vindt men het een leeg verhaal. Daarnaast spreekt de samenwerking meerdere respondenten aan, al ziet men graag meer voorbeelden dan alleen het noemen van justitieel gebied.

Een meerderheid van de twijfelende en sterke voorstanders ervaart deze boodschap als overtuigend, echter het ‘vertrouwen’ ervaart men als een te vrijblijvend argument (“dan is het net een gokspel en we hebben niet de gelegenheid om het eerst een jaartje te proberen.”). De meeste respondenten verwachten inderdaad dat de Europese grondwet er voor zal zorgen dat de EU beter gaat functioneren, en ook onder deze respondenten wordt de eerlijkheid gewaardeerd. Echter, het ontbreekt aan meer concrete voorbeelden ter ondersteuning van de boodschap.

De niet-stemmers vinden de boodschap niet overtuigend. Allereerst vinden zij dat deze boodschap niet uitlegt hoe de grondwet meer bij kan dragen aan de samenwerking (“we werken nu toch ook al samen”) en daarnaast vindt men de roep om vertrouwen veel te dromerig/zweverig.

2.6.7 Boodschap 7

De Europese grondwet is een forse stap in de verkeerde richting. De huidige afspraken over het Europese asielbeleid zijn ruim voldoende en functioneren naar volle tevredenheid. De bestrijding van het terrorisme moet uitsluitend een zaak van de Europese lidstaten blijven; Europese samenwerking voegt hier nauwelijks iets noemenswaardigs aan toe. Bovendien is het onzinnig om het Nederlandse parlement de mogelijkheid te geven om samen met een aantal andere parlementen wetsvoorstellen van de Unie terug te kunnen sturen. Dit is allemaal niet in het belang van Nederlandse burgers. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

Deze boodschap wordt door een grote meerderheid in alle groepen als niet overtuigend bestempeld. Simpelweg omdat men het juist wel van belang acht samen te werken op het gebied van terrorisme en men het juist als wel zinnig ervaart om het Nederlandse parlement de mogelijkheid te geven om wetsvoorstellen van de EU terug te kunnen sturen.

“Dit zijn nu juist één van de weinige redenen voor mij om voor te stemmen!” (Potentiële tegenstandersgroep)

Alleen enkele zekere nee-stemmers ervaren de boodschap als overtuigend.

2.6.8 Boodschap 8

Er zijn heel veel meningen over de Europese grondwet. En er is veel verwarrende informatie. Zowel de voorstanders als de tegenstanders hebben goede argumenten. Maar uiteindelijk is het te onduidelijk waar dit referendum over gaat en wat het Nederland brengt. Bij twijfel niet inhalen, zegt mijn moeder altijd. Stem daarom bij twijfel tegen de grondwet op 1 juni.

De meeste sterke en enkele potentiële tegenstanders vinden deze boodschap niet overtuigend. Als je niet voldoende over de grondwet weet moet je meer informatie verzamelen of niet gaan stemmen. Voor enkele andere potentiële tegenstanders is deze boodschap juist overtuigend vanwege de 'bij twijfel, niet inhalen'. Deze boodschap speelt dus goed in op het huidige gebrek aan informatie en de twijfel die daardoor ontstaat onder sommige potentiële tegenstanders.

Een meerderheid van de sterke voorstanders vindt deze boodschap overtuigend! Vooral omdat zij ook vinden dat er inderdaad te weinig en verwarrende informatie beschikbaar is. De meningen onder de potentiële voorstanders zijn verdeeld. Enkelen redeneren zoals de meeste sterke voorstanders. Echter, de meeste twijfelende voorstanders vinden dat dit een boodschap is voor 'luie mensen' en dat je juist bij twijfel meer informatie moet zoeken voor je gaat stemmen.

De niet-stemmers vinden deze boodschap overtuigend (op één respondent na); "Dit roepen we de hele avond al". Echter, na enige tijd hierover praten veranderen meerdere respondenten die mening; bij gebrek aan info moet je niet tegen stemmen, maar volgens hen moet je dan gewoon niet stemmen.

2.6.9 Boodschap 9

Mensen hebben zorgen over de dure euro, geldverspilling in Brussel en Europese bemoeizucht. Wij begrijpen deze zorgen en zijn zelf óók kritisch over Europa. Maar met deze grondwet worden nu juist veel van dit soort problemen aangepakt. Zo wordt Europa democratischer en minder bureaucratisch. Het wordt makkelijker samenwerken tegen terrorisme en criminaliteit. Ook wordt voor het eerst duidelijk vastgesteld waarmee Brussel zich wel en niet mag bemoeien. Zonder de grondwet

veranderd er echter niets, en blijven we zitten met het Europa dat we nu hebben. Stem daarom voor de grondwet op 1 juni.

De potentiële tegenstemmers vinden deze boodschap overtuigend. Er worden een aantal belangrijke zaken genoemd en hier kan men zich iets bij voorstellen. De sterke tegenstanders en de niet-stemmers daarentegen evalueren de boodschap als niet overtuigend, omdat ze het simpelweg niet geloven.

“Alsof ze die Euro terug kunnen draaien... mij overtuigen ze niet hoor.” (Sterke tegenstandersgroep)

Een meerderheid van de (sterke en potentiële) voorstanders vinden deze boodschap (enigszins) overtuigend. Men vindt wel dat er nog uitleg ontbreekt. Daarnaast hebben enkele respondenten het vermoeden dat het een truc is; eerst inspelen op de ontevredenheid en dan de plussen van een grondwet aangeven. Tevens wordt er door meerdere respondenten opgemerkt:

“Zonder de grondwet veranderd er niets... nee dat is niet waar! Ook zonder de grondwet veranderd Europa natuurlijk. Ze moeten niet liegen!” (Potentiële voorstandersgroep)

2.6.10 Wat is er bijgebleven van alle boodschappen

In positieve zin blijven de respondenten met name de opmerkingen bij over samenwerking/gezamenlijke aanpak (met name op het gebied van de criminaliteit en asielbeleid), minder bureaucratie en meer democratie. Wat betreft die laatste twee punten wil men echter graag meer informatie en uitleg hoe dat dan mogelijk is met de Europese grondwet.

“Duidelijke afspraken tussen landen.” (Gemengde groep)

Een enkeling noemde bij twijfel niet inhalen en minder geldverspilling als positieve boodschappen die bijgebleven zijn.

In negatieve zin blijven de respondenten vooral de opmerkingen bij over het verliezen van invloed, het verlies van de Nederlandse identiteit. Daarnaast benadrukken meerdere respondenten dat de vage beloftes zonder enige uitleg en bewijzen hen in negatieve zin is bijgebleven. Hoe de Europese unie dan democratischer of minder bureaucratisch kan worden is niet duidelijk voor de respondenten.

“De ‘superstaat’ is bijgebleven als log en dat Nederland niets meer te vertellen heeft.” (Potentiële tegenstandersgroep)

“Ze spelen allemaal in op de angsten van mensen. Maar daarmee kunnen ze mij niet echt overtuigen hoor, ik krijg daar alleen maar argwaan door.” (Potentiële voorstandersgroep)

Daarnaast melden enkele respondenten dat de boodschappen loze kreten/beloftes bevatten, soms ongeloofwaardig zijn of overdreven zijn.

“Turkije, de Euro, geldverspilling en steeds weer dat terrorisme, ik mis heel veel.” (Sterke voorstandersgroep)

2.7 Frames; waar gaat het referendum uiteindelijk over?

De respondenten hebben een zestal uitspraken voorgelegd gekregen welke betrekking hebben op de vraag waar het referendum uiteindelijk om gaat. Deze uitspraken waren als volgt:

1	Uiteindelijk gaat dit referendum over de Nederlandse identiteit: de vraag of Nederland gewoon Nederland blijft
2	Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of Nederland verder wil op de Europese weg of niet
3	Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of we vinden dat Europa te veel is doorgeschoten in haar macht en bevoegdheden
4	Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of je vindt dat Nederland in de Europese Unie thuishoort
5	Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of we Europa een beetje beter bestuurbaar kunnen maken
6	Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of je bang bent dat de grondwet een nieuwe aflevering wordt in het verhaal van de euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap, of dat je

Volgens de meeste respondenten gaat het referendum over veel meer zaken dan alleen de Europese grondwet. De meeste respondenten geven aan dat het referendum met name betrekking heeft op de vraag of we Europa een beetje beter bestuurbaar kunnen maken. Potentiële tegenstanders en sterke en potentiële voorstanders zeggen unaniem dat dit één van de centrale vragen is van het referendum.

Kenmerkend voor de sterke tegenstanders en niet-stemmers is dat zij zich in veel uitspraken kunnen vinden. Het referendum gaat volgens hen niet alleen om de Europese grondwet maar heeft ook betrekking op de volgende onderwerpen:

- de Nederlandse identiteit: de vraag of Nederland gewoon Nederland blijft
- of Nederland verder wil op de Europese weg of niet
- of we vinden dat Europa te veel is doorgeschoten in haar macht en bevoegdheden
- of je bang bent dat de grondwet een nieuwe aflevering wordt in het verhaal van de euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap, of dat je het vertrouwen hebt dat het uiteindelijk wel goed komt.

Daarnaast geven de sterke tegenstanders hier wederom aan dat zij tegenstemmen tijdens het referendum omdat zij:

- voor de eerste keer wat mogen zeggen over Europa
- ontevreden zijn over eerdere gebeurtenissen zoals de euro.

De sterke voorstanders en de gemengde groep vinden dat het referendum naast het bestuurbaar maken van Europa ook betrekking heeft op:

- of Nederland verder wil op de Europese weg of niet.

Het referendum heeft volgens de sterke voorstanders en de gemengde groep weinig te maken met de identiteit van Nederland. Zij zien niet graag dat de Nederlandse identiteit verloren gaat, maar volgens hen kan deze naast de Europese identiteit blijven bestaan.

De potentiële tegenstanders zijn zeer uitgesproken mening over het feit dat het referendum te maken heeft met het bestuurbaar maken van Europa. Over de andere uitspraken zijn de meningen zeer verdeeld. Zij kunnen zich in minder uitspraken vinden dan de andere groepen. Met name de volgende uitspraken zijn volgens hen niet relevant tijdens het referendum:

- of Nederland verder wil op de Europese weg of niet
- of je vindt dat Nederland in de Europese Unie thuishoort
- of je bang bent dat de grondwet een nieuwe aflevering wordt in het verhaal van de euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap, of dat je het vertrouwen hebt dat het uiteindelijk wel goed komt.

De potentiële voorstanders kunnen zich niet vinden in de meeste uitspraken. Met name de volgende uitspraken vindt men niet juist:

- over de Nederlandse identiteit: de vraag of Nederland gewoon Nederland blijft
- of we vinden dat Europa te veel is doorgeschoten in haar macht en bevoegdheden
- of je vindt dat Nederland in de Europese Unie thuishoort.

Volgens de potentiële voorstanders behoort Nederland al tot Europa en gaat het referendum absoluut niet over macht.

2.8 Folder

In 5 van de 6 groepen is kort het ontwerp van een nieuwe overheidsfolder met de respondenten besproken.

De reacties van de respondenten over het ontwerp en de inhoud van de folder zijn vrijwel eenduidig over alle groepen:

- + eindelijk duidelijke informatie, in begrijpelijke taal
- + geeft goed inzicht in waarom je voor zou moeten stemmen
- alleen maar positief; een erg roze bril (marketing truc, populisme)
- wat zijn de tegenargumenten?

De informatie op zich wordt dus zeer gewaardeerd, maar men verwacht een minder juichende en meer nuancerende toon van de overheid. Door de toonzetting wordt het wantrouwen tegen/angst voor de overheid in meerdere (tegenstemmers) of mindere (voorstemmers) mate aangewakkerd. Bij enkele potentiële tegenstemmers dreigt hierdoor de balans in negatieve zin door te slaan.

De folder is eigenlijk de eerste keer dat een enigszins duidelijk antwoord komt op vragen als:

- wat veranderd er (voor mij en voor Nederland)
- hoe worden de verhoudingen tussen Brussel en Den Haag geregeld
- wat gebeurt er met de Nederlandse verworvenheden?

2.9 Fragment uit Barend en Van Dorp

In de groepen is de respondenten een videofragment getoond uit het programma Barend en Van Dorp (BVD) van 27 april jl., waarin staatssecretaris Atzo Nicolai de grondwet toelicht.

In de eerste groepen is een stuk discussie getoond waarin gediscussieerd wordt over de folders, in de latere groepen het fragment waarin de staatssecretaris de vier hoofdredenen uitlegt waarom men voor de grondwet zou moeten stemmen.

De reacties op de getoonde video zijn zeer consistent door de groepen heen, onafhankelijk van het getoonde fragment. Men vindt het positief dat informatie wordt gegeven en er discussie plaatsvindt over de grondwet via televisieprogramma's. Dat is toch een makkelijkere manier om informatie te krijgen dan via printmedia. Echter binnen alle groepen bestaat een redelijke mate van weerstand tegen het programma en zeker tegen de discussievorm binnen BVD. Men heeft het gevoel dat in het programma nooit volledig wordt gediscussieerd en dat gasten altijd worden onderbroken.

"Ik vind vooral die meneer Jan verschrikkelijk."

De discussie en argumentatie krijgen echter eigenlijk een extra positief effect voor de grondwet door het heftige en onbeschaafde ageren van Jan Mulder, alsmede door de ongenuanceerde argumenten van Barend en Van Dorp zelf.

Voor zichzelf ziet men meer heil in programma's als Netwerk en Nova en verwacht men dat de staatssecretaris daar beter zijn argumenten over het voetlicht kan brengen. Daarbij is de vraag of men zelf die programma's wel uitgebreid bekijkt. Men geeft aan dat BVD wel een veel bekeken programma is.

De discussie over de krant en de folder bevestigen wel het beeld dat men zelf al eerder heeft geschetst, namelijk dat de folder van de referendumcommissie erg onduidelijk en weinig uitnodigend is, evenals de krant.

Het fragment met de 4 argumenten om voor te stemmen wordt meer gewaardeerd, zij het dat het laatste argument 'één machtsblok en samenwerking bijvoorbeeld in Irak' slecht uit de verf komt. Het wordt als laatste genoemd en krijgt de meeste aandacht/wordt het minst overtuigend gebracht, terwijl dat het argument is waar veel respondenten eigenlijk vinden dat we onafhankelijk zouden moeten blijven.

2.10 Geruststellingen

De respondenten is een 13-tal geruststellingen van de voorstanders en een 4-tal geruststellingen van de tegenstanders voorgelegd met de vraag in hoeverre zij die wel/niet geruststellend vinden:

Voorstanders:

1. Na de aannname van de grondwet wordt het mogelijk dat 1 miljoen Europese burgers samen een onderwerp op de Europese agenda kunnen zetten
2. De grondwet maakt het voor het eerst mogelijk voor lidstaten om hun lidmaatschap van de Europese Unie op te zeggen.
3. De Europese grondwet komt niet in de plaats van de Nederlandse grondwet
4. Nederland blijft natuurlijk gewoon Nederland, ook met de Europese grondwet
5. De Europese grondwet wordt pas van kracht nadat alle lidstaten het hebben getekend. Voor die tijd verandert er niets.
6. De grondwet staat geheel los van het eventuele Turkse lidmaatschap van de EU
7. Samen met de parlementen van andere landen kan de Tweede Kamer besluiten om een wetsvoorstel van de Europese Unie terug te sturen
8. In de grondwet worden geen voorzieningen getroffen voor de komst van een Europees leger
9. Het wetgevende deel van de vergaderingen van de Raad van ministers (de Europese 'top') wordt uit de achterkamertjes gehaald en vindt voortaan in het openbaar plaats.
10. De grondrechten van alle Europese burgers worden in de grondwet vastgelegd.
11. Er komt meer samenwerking op het gebied van de terrorismebestrijding
12. Er komt meer Europese samenwerking op het gebied van het asielbeleid
13. Dankzij de nieuwe grondwet krijgt het Europese Parlement zeggenschap over vrijwel de volledige grondwet; nu is dat nog maar 60 procent van de begroting

Tegenstanders:

1. Als Nederland tegen de grondwet stemt kun je er vanuit gaan dat er straks gewoon weer opnieuw wordt onderhandeld over de grondwet
2. Als Nederland tegen de grondwet stemt heb je een goede kans dat er een echte korte en helder geschreven grondwet komt in plaats van het huidige gedrocht van 477 pagina's.
3. Als Nederland of een ander land tegen de grondwet stemt, verandert er niets in het functioneren van de EU. We blijven dan gewoon doorwerken met de huidige verdragen.
4. Als Nederland land tegen de grondwet stemt, dwingt dat de politici in Den Haag en Brussel om beter naar de bevolking te luisteren

2.10.1 Geruststellingen van de voorstanders

- voor de potentiële tegenstanders groep zijn de uitspraken 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11 en 12 (enigszins) geruststellend
- voor de sterke tegenstandersgroep zijn vooral de uitspraken 2, 3, 4, 7, 10, 11 en 12 (enigszins) geruststellend
- in de potentiële voorstandersgroep zijn alle uitspraken, behalve 1 en 2 (zijn de meningen over verdeeld), geruststellend
- in de sterke voorstandersgroep zijn bijna alle uitspraken geruststellend. Over geruststelling 2 en 8 zijn de meningen verdeeld
- in de gemengde groep zijn alle uitspraken, behalve 2 en 10 (zijn de meningen over verdeeld), geruststellend.
- in de niet-stemmersgroep zijn vooral de uitspraken 3, 7, 9 en 11 geruststellend, gevolgd door de uitspraken 4, 5, 6 en 8.

2.10.2 Geruststellingen van de tegenstanders

- voor de potentiële tegenstanders groep waren met name uitspraak 1 en 4 en in iets mindere mate uitspraak 3 geruststellend
- voor de sterke tegenstandersgroep was uitspraak 4 voor de meeste respondenten (enigszins) geruststellend
- in de potentiële voorstandersgroep zijn de meningen bij alle uitspraken erg verdeeld
- in de sterke voorstandersgroep zijn geen van de uitspraken echt geruststellend voor een meerderheid van de respondenten. Uitspraak 1 en 4 zijn voor enkelen geruststellend.
- in de gemengde groep zijn uitspraak 4 en in mindere mate uitspraak 3 de meest geruststellende uitspraken
- in de niet-stemmersgroep zijn met name uitspraak 3 en 4 geruststellend.

2.11 Ansichtkaarten

De respondenten is gevraagd een boodschap te schrijven (een Ansichtkaart) aan de voorstanders, de tegenstanders en minister-president Balkenende. Deze boodschappen zijn

door alle groepen ingevuld behalve de potentiële tegenstanders. Tijdens deze eerste groep met de potentiële tegenstanders was het door de tijdsdruk niet mogelijk om alle invulopdrachten te laten invullen (na de eerste groep zijn veranderingen aangebracht in de prioriteiten van de invulformulieren, waardoor de andere groepen wel aan deze opdracht zijn toegekomen).

2.11.1 Boodschappen aan de voorstanders van de Europese grondwet

Vooraf de sterke tegenstanders en niet-stemmers hebben veel boodschappen geschreven aan de voorstanders van de Europese grondwet. Vanuit alle groepen komt de vraag om meer informatie over de Europese grondwet, maar dan wel met duidelijk en helder taalgebruik. Ook wordt er door verschillende respondenten gevraagd om meer uitleg over hoe de beloftes kunnen worden waargemaakt.

“Maak inzichtelijk wat de grondwet inhoudt!”

De niet-stemmers geven vooral het advies om alleen te gaan stemmen als men goed op de hoogte is van de verdragen. Sommige boodschappen van hen waarschuwen voor valse beloftes en geven aan dat de situatie in Nederland nu goed is en geen verandering behoeft.

De sterke tegenstanders roepen de voorstanders op om hun ogen te openen, te beseffen hoe klein en machteloos Nederland straks wordt en herinneren de voorstanders aan de euro.

2.11.2 Boodschappen aan tegenstanders van de Europese grondwet

Vanuit de vijf groepen kwamen meerdere boodschappen die tegenstanders opriepen om op te staan en duidelijk voor hun mening uit te komen. Zelfs sterke voorstanders vragen de tegenstanders om met goede duidelijke argumenten te komen.

“Kom eens met een tegenhanger van de folder van de voorstanders met duidelijke heldere taal!”

Enkele sterke tegenstanders reageren instemmend richting de boodschappen van de tegenstanders ("ga zo door!") en roepen de tegenstanders op zich niet te laten misleiden door mooie beloftes.

2.11.3 Boodschappen aan de minister-president

Vooraf de potentiële voorstanders, sterke tegenstanders niet-stemmers hebben veel boodschappen aan de aan de minister-president. De boodschappen komen neer op dat hij beter moet luisteren naar de burgers en de belangen van het volk beter moet vertegenwoordigen.

HOOFDSTUK 3
CONCLUSIES

3 Conclusies

- Opvallend is dat men zegt weinig te weten over het referendum, maar dat in vergelijking tot half april het bewustzijn over het referendum aanmerkelijk is toegenomen. Men weet dat er een referendum komt en dat het op 1 juni plaatsvindt. Over de inhoud van de grondwet is de kennis maar in geringe mate toegenomen. Men heeft nog steeds grote behoefte om te horen wat de grondwet inhoudt en wat er gaat veranderen ten opzichte van de huidige situatie.
- Vooral de weifelende kiezers hebben grote behoefte aan heldere informatie. De nog aarzelende kiezers lijken veel meer zelfbewust een eigen keuze te (willen) maken.
- De meer zekere voor- en tegenstanders lijken meer op basis van een gevoel en/of van wat de politieke leider van hun partij zegt hun keuze al te hebben bepaald. De zekere tegenstanders komen zeer overtuigd over (bleek ook duidelijk in de gemengde groep; wantrouwen en cynisme is te diepgeworteld waardoor zij niet vatbaar zijn voor welke argumentatie dan ook), terwijl enkele zekere voorstanders tijdens de groep soms aan het twijfelen werden gebracht.
- De niet-stemmers worden gekenmerkt door een grote mate van desinteresse in de politiek en/of een sterk gevoel van 'mijn menig doet er niet toe'. Informatie lijkt hier enigszins wat los te kunnen schudden bij een enkeling, maar over het algemeen wordt veel informatie afgewimpeld als ongeloofwaardig of 'dat moeten we nog maar zien'.
- Tijdens het bespreken van de verschillende boodschappen is de rode lijn dat de vóór argumenten veelal te globaal en te weinig concreet zijn. Daarentegen rieken veel van de tegenargumenten, ook voor tegenstanders, enigszins naar demagogie.
- Zowel voor- als tegenstanders twijfelen sterk aan de waarheid van de gebruikte argumenten om voor te stemmen. Dit is een gevolg van een diepgeworteld wantrouwen in de politiek (zowel Europees als nationaal) en het gevoel nauwelijks zelf mee te kunnen praten/serieus te worden genomen. Daar komt de 'door de strot geduwde' euro nog bij.
- De folder met heldere voorbeelden en begrijpelijke taal helpt om de grondwet beter te begrijpen en om een gevoel te krijgen serieus te worden genomen door de overheid.

Echter, door de overdreven positieve insteek en het gebrek aan relativisme en tegenargumenten schiet de folder in de geteste vorm haar doel voorbij.

- Duidelijk is dat burgers redelijk goed door drogredenen en marketingtrucs heen kijken en vooral behoefte hebben aan eerlijke en genuanceerde informatie.

BIJLAGEN

CHECKLIST

RESPONDENTEN-

OVERZICHT

STIMULUS

1341: Vraagpunten focusgroepen

2 en 3 mei 2005

1. Inleiding (10 min)

- Uitleg onderzoek:
 - Gesprek van 2 uur. Ik ga nog niet zeggen waar het over gaat, dat wordt in de loop van het gesprek vanzelf duidelijk. Elkaar uit laten praten, niemand kan fouten maken, mobiele telefoons uit, weinig tijd dus af en toe onderbreek ik jullie – niet persoonlijk opvatten.
 - Invuloefeningen. Misschien soms wat schools, maar onze ervaring is dat het enorm behulpzaam is bij het bespreken van de onderwerpen.
 - Anoniem. Camera's doen we om terug te kunnen kijken wat er precies gezegd is. Banden worden vernietigd.
 - Meekijkers. Opdrachtgever kijkt mee.
- Kort voorstelrondje

2. Context: algehele stemming (5-10 min)

- Alles bijeen genomen, hebben jullie dan het gevoel dat Nederland de goede richting opgaat of dat dingen zich in de verkeerde richting ontwikkelen?
- Wat gaat er goed? Wat gaat er fout? **[kort]**
- En Europa, ontwikkelt Europa zich in de goede of de verkeerde richting? Waarom?

3. Referendum (10-15 min)

- Op 1 juni vindt er in Nederland een referendum plaats over de Europese grondwet. De campagne is inmiddels in volle gang. Ik wil aan jullie vragen om kort op te schrijven wat in jullie waarneming de boodschappen van de Voorstanders en tegenstanders zijn. Laten we het eerst schriftelijk doen, daarna bespreken we het. Wat hebben jullie zoals gehoord over de campagne (check: Bos op 1 mei; Balkenende in Telegraaf, discussie over overheidsfolder)
- Wie denken jullie dat er gaat winnen op 1 juni, de voorstanders of de tegenstanders? Waarom?
- Wat vinden jullie van de campagne tot dusver?
 - Hoe doen de voorstanders het? Goed, slecht? Waarom?
 - En de tegenstanders? Waarom?
- De peilingen geven een verschillend beeld. Volgens Maurice de Hond hebben de tegenstanders een kleine voorsprong van 2 punten (40-38). Volgens De Hond is er een reële kans dat Nederland op 1 juni tegen de grondwet stemt. Wat zou dat betekenen, als Nederland tegenstemt? Wat denken jullie dat er dan gaat gebeuren?
- In eerder onderzoek kwamen we iets merkwaardigs tegen. Mensen vertelden ons: wij zijn voorstander van de grondwet, geen tegenstander, en toch stemmen we tegen. Hoe zit het met jullie. Heeft iemand van jullie bij opdracht 1 ingevuld dat hij/zij voorstander was maar toch van plan was om tegen te stemmen. Waarom? **[Indien niemand: waarom denken jullie dat er veel van deze mensen zijn?]**

4. Imago voorstanders en tegenstanders (5-10 min)

- **[Schriftelijke invuloefening 3 – Positieve aspecten Voor en Tegen]**
- NIET bespreken
- Stel dat je de voorstanders met een dier zou moeten vergelijken, wat zou het dan zijn? Waarom?
- Idem, tegenstanders.

5. Effect grondwet (10 min)

- **[Schriftelijke invuloefening 5 – Positieve aspecten Voor en Tegen]**
- Bespreken: alleen de extremen ('veel beter')
 - Aanvaarden grondwet
 - Verwerpen grondwet

6. Boodschaptest (20 min)

- Ik ga nu negen verschillende boodschappen voorlezen over de Europese grondwet. Ik wil graag dat jullie DRIE dingen doen:
 1. Voor elke boodschap aangeven of je deze 'zeer overtuigend', 'overtuigend', een beetje overtuigend', 'niet overtuigend', of 'helemaal niet overtuigend' vindt;
 2. Met de GELE stift aangeven welke woorden in de boodschap je POSITIEF waardeert;
 3. Met de ROZE stift de woorden aangeeft die je NEGATIEF waardeert.
- Okay, we gaan beginnen. Let op, sommige boodschappen lijken op elkaar, dus luister aandachtig! Ik lees de boodschap voor; je kunt gewoon meelesen op je antwoordformulier. Hier komt de eerste boodschap: **[schriftelijke invuloefening 6]**

Boodschap 1. De Europese grondwet dient er vooral toe om van Europa een superstaat te maken. Het is goed dat Europese landen met elkaar samenwerken en met elkaar praten. Ze doen dat in Brussel. Maar Brussel ontwikkelt zich steeds meer tot de hoofdstad van een nieuw land dat Europa heet. Ons land is met drie procent van de stemmen in Europa machtelozer dan Friesland in Nederland. Samenwerking is goed, maar niet als dat betekent dat we Nederland feitelijk opheffen en niet langer baas in eigen huis zijn. De grondwet hevelt nog meer macht over van Nederland naar Europa. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

Boodschap 2. De Europese grondwet brengt een groot aantal verbeteringen voor Europa. Dankzij de grondwet wordt Europa straks socialer, veiliger, slagvaardiger en democratischer. Bovendien wordt de bureaucratie verminderd. Met de grondwet zal Europa straks beter functioneren. Dat is ook in het belang van Nederland. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

Boodschap 3. De berichten die we horen uit de Europese Unie gaan nog steeds over corruptie, fraude en het miljoenenverslindende verhuiscircus tussen Brussel en Straatsburg. Nederland moet oppassen met het overhevelen van macht naar Brussel. De grondwet, alleen de naam al, is daarom een slecht idee. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

Boodschap 4. De besluitvorming in Europa staat te ver af van de burgers. De grondwet brengt daar verbetering in doordat de besluitvorming wordt verhelderd, het Europese parlement meer macht krijgt en door de Europese wetvorming uit de achterkamertjes te halen en in het openbaar te laten plaatsvinden. Dat maakt de Europese Unie uiteraard niet perfect, daarvoor moet nog heel veel werk worden verzet, maar het is wel een stap in de goede richting. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

Boodschap 5. De Europese grondwet is een stap in de verkeerde richting. We hebben de afgelopen al gezien wat er gebeurd is met de invoering van de dure euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap. Dat gaat allemaal over het hoofd van gewone mensen heen die zich netjes aan de regels proberen te houden. Nu hebben we dus weer de grondwet. Die grondwet komt uit de koker van dezelfde menen die de euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap hebben verzonnen. Het is hoog tijd om eens luid en duidelijk aan te zeggen: genoeg is genoeg. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

Boodschap 6. Er zijn heel veel meningen over de Europese grondwet. Sommige mensen zijn voor, sommigen zijn tegen. Zowel de voorstanders als de tegenstanders hebben goede argumenten. Maar uiteindelijk is het vooral een kwestie van vertrouwen. Vertrouwen dat Europa beter gaat functioneren als de grondwet in werking treedt. Er zijn genoeg aanwijzingen dat dat ook echt het geval zal zijn, denk maar aan de verbeterde samenwerking op justitieel gebied. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

ATTENTIE!!! Als je klaar bent, sla het blad dan nog NIET om!

Boodschap 7. De Europese grondwet is een forse stap in de verkeerde richting. De huidige afspraken over het Europese asielbeleid zijn ruim voldoende en functioneren naar volle tevredenheid. De bestrijding van het terrorisme moet uitsluitend een zaak van de Europese lidstaten blijven; Europese samenwerking voegt hier nauwelijks iets noemenswaardigs aan toe. Bovendien is het onzinnig om het Nederlandse parlement de mogelijkheid te geven om samen met een aantal andere parlementen wetsvoorstellen van de Unie terug te kunnen sturen. Dit is allemaal niet in het belang van Nederlandse burgers. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

Boodschap 8. Er zijn heel veel meningen over de Europese grondwet. En er is veel verwarrende informatie. Zowel de voorstanders als de tegenstanders hebben goede argumenten. Maar uiteindelijk

is het te onduidelijk waar dit referendum over gaat en wat het Nederland brengt. Bij twijfel niet inhalen, zegt mijn moeder altijd. Stem daarom bij twijfel tegen de grondwet op 1 juni.

Boodschap 9. Mensen hebben zorgen over de dure euro, geldverspilling in Brussel en Europese bemoeizucht. Wij begrijpen deze zorgen en zijn zelf óók kritisch over Europa. Maar met deze grondwet worden nu juist veel van dit soort problemen aangepakt. Zo wordt Europa democratischer en minder bureaucratisch. Het wordt makkelijker samenwerken tegen terrorisme en criminaliteit. Ook wordt voor het eerst duidelijk vastgesteld waarmee Brussel zich wel en niet mag bemoeien. Zonder de grondwet verandert er echter niets, en blijven we zitten met het Europa dat we nu hebben. Stem daarom voor de grondwet op 1 juni.

- Okay, sla NU het antwoordformulier om. Ik vraag je nu om – bij wijze van spreken – je ogen dicht te doen en terug te denken aan de boodschappen die ik zojuist heb voorgelezen. Welk element, welk woord of uitspraak, is je het meest bijgebleven in positieve zin? Schrijf het bij voorkeur op in je eigen woorden, wat er bij jou in jouw hoofd in positieve zin is bijgebleven. Het gaat dus niet om de boodschap als geheel, maar echt om de woorden of een redenering die de meeste indruk op je hebben gemaakt. **[Schriftelijke opdracht 7a]**
- En nu dezelfde vraag, alleen dan voor de woorden of uitspraak die je het meest in negatieve zin is bijgebleven. **[schriftelijke opdracht 7b]**
- Bespreken van resultaten per boodschap. Begin met eerste boodschap, eindig met laatste boodschap. **[Indien niet overtuigend, checken of dat komt doordat de boodschap als onwaar wordt ervaren of als onwenselijk]**

7. Frames (10 minuten)

- **[schriftelijke opdracht 8]**
- Bespreken. Nadruk op waarom.

8. Folder (10 minuten)

- Bespreken
- Is de kans om Voor te stemmen nu groter of kleiner geworden?
- En de kans om Tegen te stemmen?

9. Videofragment BvD (10 minuten)

- **[Toon BvD-fragment Nicolai – Mulder]**
- Bespreken
- Is de kans om Voor te stemmen nu groter of kleiner geworden?
- En de kans om Tegen te stemmen?

10. Geruststelling (5 minuten)

- **[schriftelijke opdracht 10a en 10b]**
- Bespreken. Nadruk op waarom.

11. Ansichtkaart (5 minuten)

- Tot slot zou ik jullie willen vragen om drie ansichtkaarten in te vullen met een boodschap voor de Voorstanders van de Europese grondwet, een boodschap voor de tegenstanders van de Europese grondwet en een boodschap voor minister-president Balkenende. **[Schriftelijke invuloefening 11]**
- Niet bespreken.

EINDE

RESPONDENTENOVERZICHT

Datum + Tijd : 2 mei 2005
 Projectnummer : 1341
 Locatie : PQR

Groep 1 16.00 – 18.00 uur potentiële Nee-stemmers

naam	leeft. opl.	beroep	politieke vk	stemgedrag
Dhr. Mark	39 mbo	medewerkster energiebedrijf	midden	nee waarschijnlijk
Dhr. Gert Jan	24 wo	makelaar/ avondstudent	rechts	nee wrs.
Dhr. Peter	26 wo	student	links	nee wrs.
Dhr. Frits	55 lbo	huisman	midden	nee wrs.
Mw. Carla	39 vwo	overblijfkraft	links	nee wrs.
Mw. Paula	57 hbs	receptioniste	rechts	nee wrs.
Mw. Saida	27 hbo	adviseur	links	nee wrs.
Mw. Amber	18 vwo	scholier	links	nee wrs.

Datum + Tijd : 2 mei 2005
 Projectnummer : 1341
 Locatie : PQR

Groep 2 18.15 – 20.15 uur Nee-stemmers

naam	leeft. opl.	beroep	politieke vk	stemgedrag
Dhr. Ruud	39 wo	verkoper	links	nee
Dhr. Sacha	33 havo	bedrijfsleider	rechts	nee
Dhr. Han	64 mulo	pensioen	midden	nee
Dhr. Marco	32 hbo	Onderwijskracht	links	nee
Mw. Martha	60 mms	huisvrouw	midden	nee
Mw. Karin	45 mbo	secretaresse	rechts	nee
Mw. Cho-lie	21 mbo	laborante	links	nee
Mw. Wilma	28 hbo	coördinator	midden	nee

RESPONDENTENOVERZICHT

Datum + Tijd : 2 mei 2005
 Projectnummer : 1341
 Locatie : PQR

Groep 3 20.30 – 22.30 JA-stemmers

naam	leeft. opl.	beroep	politieke vk	stemgedrag
Dhr. Roel	42 hbo	manager	rechts	ja
Dhr. John	58 mulo	zelfstandige	rechts	ja
Dhr. Alex	35 lbo	chauffeur	midden	ja
Dhr. Roderik	18 hbo	student	rechts	ja
Mw. Janet	29 hbo	lerares	links	ja
Mw. Babs	36 vwo	verkoopster	midden	ja
Mw. Jacquélien	33 wo	juridisch medewerkster	rechts	ja
Mw. Ans	56 mbo	secretaresse	links	ja

Datum + Tijd : 3 mei 2005
 Projectnummer : 1341
 Locatie : PQR

Groep 4 16.00 – 18.00 uur MIX-groep

naam	leeft. opl.	beroep	politieke vk	stemgedrag
Dhr. Huib	22 wo	student	links	wrs. ja
Dhr. Peter	43 mavo	fietsenmaker	links	zeker nee
Dhr. Wim	59 mbo	Wao (ex beveiliging)	rechts	zeker nee
Dhr. Cyril	30 hbo	tussen banen in	midden	wrs. nee
Mw. Ellie	53 mbo	verpleegkundige	links	zeker ja
Mw. Floor	26 hbo	jongerenwerkende	links	wrs. ja
Mw. Maria	46 hbo	office manager	midden	wrs. nee
Mw. Bianca	21 hbo	studente	midden	niet

RESPONDENTENOVERZICHT

Datum + Tijd : 3 mei 2005
 Projectnummer : 1341
 Locatie : PQR

Groep 5 18.15 – 20.15 uur potentiële Ja-stemmers

naam	Sexe lft opl	beroep	politieke vk	stemgedrag
Dhr. Jordi	22 hbo	student	rechts	ja waarschijnlijk
Dhr. Michael	51 wo	vertaler	links	ja wrs.
Dhr. Maarten	48 hbo	wao	links	ja wrs.
Dhr. Feddo	28 hbo	byer	rechts	Ja wrs.
Mw. Sietse	25 wo	projectmedewerker	links	ja wrs.
Mw. Betty	61 mulo	zelfstandige	midden	Ja wrs.
Mw. Joke	36 mbo	teamleider	links	ja wrs.
Mw Eline	31 mbo	tussen banen in	midden	ja wrs.

Datum + Tijd : 3 mei 2005
 Projectnummer : 1341
 Locatie : PQR

Groep 6 20.30-22.30 uur NIET-stemmers

naam	leeft. opl.	beroep	politieke vk	stemgedag
Dhr. Yoeri	20 hbo	student	rechts	niet
Dhr. Cor	39 mbo	wao-er	geen mening	niet
Dhr. Marcel	59 hbo	vut	midden	niet
Dhr. Jermo	29 hbo	helpdesk medewerker	links	niet
Mw. Natalia	23 hbo	student	links	niet
Mw. Gordana	55 mbo	huisvrouw	rechts	niet
Mw. Inge	38 hbo	vertaalster	links	niet

STIMULUS

Schriftelijke invuloefening 3

Hieronder staan enkele korte zinnen die je kunt gebruiken om de voorstanders en de tegenstanders van de Europese grondwet te beschrijven. Geef voor elke zin met behulp van een kruisje aan of deze de **voorstanders van de Europese grondwet** zeer goed, goed, niet zo goed of helemaal niet goed beschrijft.

	Ze er goed	Goed	Niet zo goed	Helemaal niet goed
1. Hebben een bredere visie op de toekomst van Nederland				
2. Begrijpen het belang van Europese samenwerking				
3. Voldoende kritisch over het functioneren van de EU				
4. Eensgezind				
5. Staan dicht bij de mensen				
6. Betrouwbaar				
7. Warm en sympathiek				
8. Open en communicatief				
9. Toekomstgericht				
10. Ruimdenkend				
11. Veranderingsgezind				
12. Kunnen goed luisteren				

Geef voor elke zin met behulp van een kruisje aan of deze de **tegenstanders van de Europese grondwet** zeer goed, goed, niet zo goed of helemaal niet goed beschrijft.

	Ze er goed	Goed	Niet zo goed	Helemaal niet goed
13. Hebben een bredere visie op de toekomst van Nederland				
14. Begrijpen het belang van Europese samenwerking				
15. Voldoende kritisch over het functioneren van de EU				
16. Eensgezind				
17. Staan dicht bij de mensen				
18. Betrouwbaar				
19. Warm en sympathiek				
20. Open en communicatief				
21. Toekomstgericht				
22. Ruimdenkend				
23. Veranderingsgezind				
24. Kunnen goed luisteren				

Schriftelijke invuloefening 5

Hieronder staat een rijtje met belangrijke vraagstukken. Geef voor elk vraagstuk met behulp van een kruisje aan wat volgens u persoonlijk beter is in de aanpak van dit vraagstuk: de Europese grondwet **aanvaarden** of de Europese grondwet **verwerpen**.

Het eerste vraagstuk is de Nederlandse economie. Wat is beter voor de economie: de Europese grondwet aanvaarden of de Europese grondwet verwerpen? Is dat veel beter of een beetje beter?

<i>Wat is beter voor ...</i>	De Europese grondwet aanvaarden (Voor stemmen)		De Europese grondwet verwerpen (Tegen stemmen)	
	Veel beter	Beetje beter	Beetje beter	Veel beter
1. De Nederlandse economie				
2. De positie van gewone Nederlanders				
3. De aanpak van criminaliteit en onveiligheid in Nederland				
4. De Nederlandse soevereiniteit, de mate waarin we zelf in Nederland onze eigen beslissingen kunnen nemen en over ons eigen lot kunnen beschikken				
5. De toekomst van Nederland				
6. De Nederlandse identiteit				
7. De werkgelegenheid in Nederland				
8. Het sociale gehalte van Nederland				
9. De betrokkenheid van Nederlandse burgers bij de Europese besluitvorming				
10. De aanpak van de asielproblematiek in Nederland				
11. De aanpak van grensoverschrijdende criminaliteit in Nederland				

Schriftelijke invuloefening 6

Boodschap 1. De Europese grondwet dient er vooral toe om van Europa een superstaat te maken. Het is goed dat Europese landen met elkaar samenwerken en met elkaar praten. Ze doen dat in Brussel. Maar Brussel ontwikkelt zich steeds meer tot de hoofdstad van een nieuw land dat Europa heet. Ons land is met drie procent van de stemmen in Europa machtelozer dan Friesland in Nederland. Samenwerking is goed, maar niet als dat betekent dat we Nederland feitelijk opheffen en niet langer baas in eigen huis zijn. De grondwet hevelt nog meer macht over van Nederland naar Europa. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 2. De Europese grondwet brengt een groot aantal verbeteringen voor Europa. Dankzij de grondwet wordt Europa straks socialer, veiliger, slagvaardiger en democratischer. Bovendien wordt de bureaucratie verminderd. Met de grondwet zal Europa straks beter functioneren. Dat is ook in het belang van Nederland. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 3. De berichten die we horen uit de Europese Unie gaan nog steeds over corruptie, fraude en het miljoenenverslindende verhuiscircus tussen Brussel en Straatsburg. Nederland moet oppassen met het overhevelen van macht naar Brussel. De grondwet, alleen de naam al, is daarom een slecht idee. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 4. De besluitvorming in Europa staat te ver af van de burgers. De grondwet brengt daar verbetering in doordat de besluitvorming wordt verhelderd, het Europese parlement meer macht krijgt en door de Europese wetvorming uit de achterkamertjes te halen en in het openbaar te laten plaatsvinden. Dat maakt de Europese Unie uiteraard niet perfect, daarvoor moet nog heel veel werk worden verzet, maar het is wel een stap in de goede richting. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 5. De Europese grondwet is een stap in de verkeerde richting. We hebben de afgelopen al gezien wat er gebeurd is met de invoering van de dure euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap. Dat gaat allemaal over het hoofd van gewone mensen heen die zich netjes aan de regels proberen te houden. Nu hebben we dus weer de grondwet. Die grondwet komt uit de koker van dezelfde menen die de euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap hebben verzonnen. Het is hoog tijd om eens luid en duidelijk aan te zeggen: genoeg is genoeg. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 6. Er zijn heel veel meningen over de Europese grondwet. Sommige mensen zijn voor, sommigen zijn tegen. Zowel de voorstanders als de tegenstanders hebben goede argumenten. Maar uiteindelijk is het vooral een kwestie van vertrouwen. Vertrouwen dat Europa beter gaat functioneren als de grondwet in werking treedt. Er zijn genoeg aanwijzingen dat dat ook echt het geval zal zijn, denk maar aan de verbeterde samenwerking op justitieel gebied. Stem daarom vóór de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 7. De Europese grondwet is een forse stap in de verkeerde richting. De huidige afspraken over het Europese asielbeleid zijn ruim voldoende en functioneren naar volle tevredenheid. De bestrijding van het terrorisme moet uitsluitend een zaak van de Europese lidstaten blijven; Europese samenwerking voegt hier nauwelijks iets noemenswaardigs aan toe. Bovendien is het onzinnig om het Nederlandse parlement de mogelijkheid te geven om samen met een aantal andere parlementen wetsvoorstellen van de Unie terug te kunnen sturen. Dit is allemaal niet in het belang van Nederlandse burgers. Stem daarom tegen de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 8. Er zijn heel veel meningen over de Europese grondwet. En er is veel verwarrende informatie. Zowel de voorstanders als de tegenstanders hebben goede argumenten. Maar uiteindelijk is het te onduidelijk waar dit referendum over gaat en wat het Nederland brengt. Bij twijfel niet inhalen, zegt mijn moeder altijd. Stem daarom bij twijfel tegen de grondwet op 1 juni.

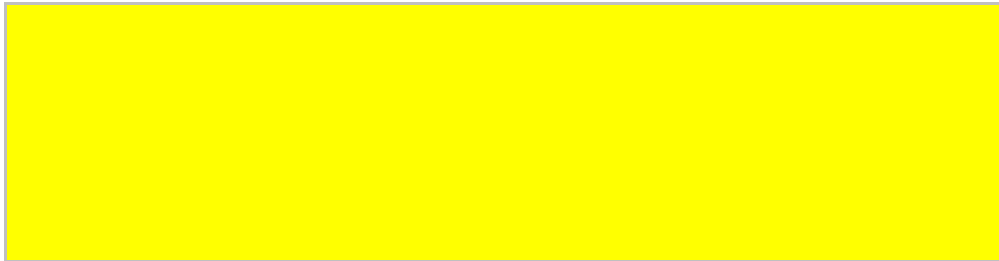
☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Boodschap 9. Mensen hebben zorgen over de dure euro, geldverspilling in Brussel en Europese bemoeizucht. Wij begrijpen deze zorgen en zijn zelf óók kritisch over Europa. Maar met deze grondwet worden nu juist veel van dit soort problemen aangepakt. Zo wordt Europa democratischer en minder bureaucratisch. Het wordt makkelijker samenwerken tegen terrorisme en criminaliteit. Ook wordt voor het eerst duidelijk vastgesteld waarmee Brussel zich wel en niet mag bemoeien. Zonder de grondwet veranderd er echter niets, en blijven we zitten met het Europa dat we nu hebben. Stem daarom voor de grondwet op 1 juni.

☐	Zeer overtuigend
☐	Overtuigend
☐	Enigszins overtuigend
☐	Niet overtuigend
☐	Helemaal niet overtuigend

Schriftelijke invuloefening 7a

Wat is u het meest in **positieve** zin bijgebleven van de boodschappen die u zojuist heeft gehoord?

A large, empty yellow rectangular box intended for the student to write their response to the question above.

Schriftelijke invuloefening 7b

Wat is u het meest in **negatieve** zin bijgebleven van de boodschappen die u zojuist heeft gehoord?

A large, empty yellow rectangular box intended for the student to write their response to the question above.

Schriftelijke invuloefening 8

Veel mensen zeggen dat het referendum van 1 juni uiteindelijk over veel meer gaat dan alleen de Europese grondwet. Hieronder staan enkele uitspraken over waar het referendum van 1 juni "uiteindelijk over gaat". Geef voor elke uitspraak aan of u het hier mee zeer eens, eens, oneens of zeer oneens bent.

	Ze er e e n s	E e n s	O n e e n s	Ze er o n e e n s
1. Uiteindelijk gaat dit referendum over de Nederlandse identiteit: de vraag of Nederland gewoon Nederland blijft				
2. Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of Nederland verder wil op de Europese weg of niet				
3. Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of we vinden dat Europa te veel is doorgeschoten in haar macht en bevoegdheden				
4. Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of je vindt dat Nederland in de Europese Unie thuishoort				
5. Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of we Europa een beetje beter bestuurbaar kunnen maken				
6. Uiteindelijk gaat dit referendum over de vraag of je bang bent dat de grondwet een nieuwe aflevering wordt in het verhaal van de euro, de uitbreiding en het Turkse lidmaatschap, of dat je het vertrouwen hebt dat het uiteindelijk wel goed komt				

Schriftelijke invuloefening 10a

Hieronder staan enkele uitspraken vermeld die **voorzitters van de grondwet** zouden kunnen doen. Geef voor elke uitspraak aan of u deze zeer geruststellend, geruststellend, enigszins geruststellend, niet geruststellend of helemaal niet geruststellend vindt.

	Zeer geruststellend	Geruststellend	Enigszins geruststellend	Niet geruststellend	Helemaal niet geruststellend
1. Na de aanname van de grondwet wordt het mogelijk dat 1 miljoen Europese burgers samen een onderwerp op de Europese agenda kunnen zetten					
2. De grondwet maakt het voor het eerst mogelijk voor lidstaten om hun lidmaatschap van de Europese Unie op te zeggen.					
3. De Europese grondwet komt niet in de plaats van de Nederlandse grondwet					
4. Nederland blijft natuurlijk gewoon Nederland, ook met de Europese grondwet					
5. De Europese grondwet wordt pas van kracht nadat alle lidstaten het hebben getekend. Voor die tijd verandert er niets.					
6. De grondwet staat geheel los van het eventuele Turkse lidmaatschap van de EU					
7. Samen met de parlementen van andere landen kan de Tweede Kamer besluiten om een wetsvoorstel van de Europese Unie terug te sturen					
8. In de grondwet worden geen voorzieningen getroffen voor de komst van een Europees leger					
9. Het wetgevende deel van de vergaderingen van de Raad van ministers (de Europese 'top') wordt uit de achterkamertjes gehaald en vindt voortaan in het openbaar plaats.					
10. De grondrechten van alle Europese burgers worden in de grondwet vastgelegd.					
11. Er komt meer samenwerking op het gebied van de terrorismebestrijding					
12. Er komt meer Europese samenwerking op het gebied van het asielbeleid					
13. Dankzij de nieuwe grondwet krijgt het Europese Parlement zeggenschap over vrijwel de volledige grondwet; nu is dat nog maar 60 procent van de begroting					

Schriftelijke invuloefening 10b

Hieronder staan enkele uitspraken vermeld die **tegenstanders van de grondwet** zouden kunnen doen. Geef voor elke uitspraak aan of u deze zeer geruststellend, geruststellend, enigszins geruststellend, niet geruststellend of helemaal niet geruststellend vindt.

	Ze er geru sttel lend	Geru st stel lend	Enigs zins gerus tstel lend	Niet gerus tstel lend	Hele maal niet gerus tstel lend
1. Als Nederland tegen de grondwet stemt kun je er vanuit gaan dat er straks gewoon weer opnieuw wordt onderhandeld over de grondwet					
2. Als Nederland tegen de grondwet stemt heb je een goede kans dat er een echte korte en helder geschreven grondwet komt in plaats van het huidige gedrocht van 477 pagina's.					
3. Als Nederland of een ander land tegen de grondwet stemt, verandert er niets in het functioneren van de EU. We blijven dan gewoon doorwerken met de huidige verdragen.					
4. Als Nederland land tegen de grondwet stemt, dwingt dat de politici in Den Haag en Brussel om beter naar de bevolking te luisteren					

Schriftelijke invuloefening 11

Boodschap aan de **voorstanders van de Europese grondwet**:

A large, empty yellow rectangular box intended for writing a message to the supporters of the European Constitution.

Boodschap aan de **tegenstanders van de Europese grondwet**:

A large, empty yellow rectangular box intended for writing a message to the opponents of the European Constitution.

Boodschap aan **Minister-president Balkenende**:

A large, empty yellow rectangular box intended for writing a message to Minister-president Balkenende.